

“Fain era că eram tineri! Si asta-i tot! Când ești tânăr, ești frumos, ești...tot! Când ești bătrân, poți să fii tu cine-ai fi, dar nu mai ai valoare! Asta este!”

Interviu realizat de Mihaela Sitariu în octombrie 1998 la Timișoara cu **Vesela Vâlceanu** (n. Ciocov, 14.04. 1926, Saravale) deportată din Saravale la **Bumbăcari**.

Ne-a luat, ne-a deportat la Bărăgan, în județul... nu mai știu... Nicu Jianu, așa-i spunea, Bumbăcari, că era acolo un pământ,... n-ai văzut o pasăre, un pom, numai un pământ cu grâu. Și era o pădurice mică și o fermă. Și ne-or adus cu camioanele de la gară și ne-or azvârlit jos. Și-atuncea am stat acolo câteva luni, pe urmă am făcut din covoare, din... ce-am avut - cum am luat noi atuncea în două ore, repede - am făcut așa ca o baracă și, după trei luni ne-a obligat să facem casă. Am făcut din chirpici, din pământ așa - fiecare o avut așa o parcelă, am făcut grădini, s-au pus pomi - salcâmi, că în doi, trei ani, salcâmul era deja ca o umbrelă... foarte frumoase flori am avut, păsări - păsările care le-am dus de acasă; foarte interesant, că noi, fără gard... toți așa cum am făcut casă eram vecini și când strigam, dădeam la păsări de mâncare - era o grămadă de păsări - fiecare pasăre știa: a noastră a fugit la noi, a vecinului a fugit la ei... foarte interesant a fost asta, nu a greșit, nu s-a dus pasărea noastră la vecini.

După un timp am lucrat la fermă, ne-a obligat, ne-am dus și am cules bumbac. După nu știu cât timp, scurt timp - câteva luni - am trecut la Zootehnie. Și am fost brigadieră zootehnică. Deci, erau bărbați care îngrijeau de porci și eu țineam evidența - dacă un porc moare sau are purcei... Acolo am stat mi se pare vreo doi ani jumate, pe urmă am trecut la construcții, adică tot așa: se lucra la niște pătule și eu eram printre cei care trebuiau să înregistreze oamenii, trebuia să fiu cu ei, tot așa, evidență. Acolo am lucrat, până am venit acasă.

(Cu familia ați plecat?) Da, cu mama și cu tata. Și, după un an a venit și fratele, că el... am stat toți împreună, cu fratele și cumnata, ei aveau deja copii, eu n-am avut copii, dar fratele a avut doi. Și-atunci erau cote mari și erau timpuri foarte grele. Și la noi tot veneau ăștia de la raion, tata era prieten cu ei și veneau, ba să doarmă, ba la mâncare, așa, știți... Si, la un moment dat o zis: *Bine, mări, voi vi-s prieteni cu mine, dar ajutați-mă, nu mai pot da cote...* atunci comunismul deja a început și de-aia ne-o ridicat, că or zis că suntem chiaburi. Și-atuncea o zis: *Nu pot, mă să te-ajut, dar te sfătuiesc să împarți pământul, să dai jumate la fiu-tău și jumate să-ți rămână ție. Și-atuncea scad cotele.* Și-atuncea fratele s-a mutat de la noi. Și-n sat s-o cam zvonit că ne-am certat. Dar nu era adevărat, numai din cauza... și de-aia ei n-au fost ridicați, când ne-au ridicat pe noi. Fratele, iumediat după ce-a plecat de la noi a intrat la servicii și a fost inspector la Plafar. Și avea șaptesprezece comune să le inspecteze. Și el s-o mutat la Pesac, nu a mai stat la Saravale, dar când a venit în sat și l-or văzut ăia - colectivității și ăia care ne-or gonit... Oo! or început să țipe: *Ce, chiaburii să ne conducă și până când și... ce ?.. că tată-său e ridicat și trebuia să plece și el.* Și atâta or făcut reclamații până la București, până-ntr-o zi am primit o scrisoare și numai atât o scris în scrisoare: *Tată, vin cu vagonul la voi.* *(Deci, el știa că o să fie ridicat?)* Nu, a venit de sus să împacheteze și să plece. El o crezut că o scăpat, dar ăștia mereu or făcut reclamații, că și el e fiul chiaburului și de ce o rămas și că are sevici și că trebuia să fie ridicat. Și-atuncea nu era mare lucru să-l gonească și pe el. Și a venit cu copiii și cu nevasta. Si el o și fost eliberat mai repede, o stat numai trei ani și jumătate, aproape patru și l-or eliberat înainte, nu știu din ce cauză, asta nu știu. Și când s-o apropiat al cincilea an, ne-o eliberat și pe noi. In '56, în decembrie... din 18 iulie 1951.

Na, și-atuncea, când am venit acasă, n-am putut să intrăm în casă, casa era ocupată, în față erau birourile, în curte - aveam curte mare și grădină, două lanțe de pământ - grădina, acolo au făcut colectiv. *(Deci, colectivul s-a mutat în casa dumneavoastră?)* Da, și nu ne-or

primit în casă. Și-atuncea am locuit într-o casă părăsită a unui neamț, care o plecat în Germania și am stat acolo un an. Și, după un an... (*oftează*) tata o făcut o cerere și o pus-o în plic și m-o trimis la București. Atunci era ministrul Drăghici și m-am dus în audiență la el și când am ajuns la rând - era multă lume, nu numai eu: *Na, fetițo* - parcă-l văd, stătea în fotoliu, la masa ministerului - *ce doleanțe ai?* M-am apropiat și am pus plicul pe masă; a luat plicul și-a citit, imediat o pus pe verso și-o scris: în patruzeci și opt de ore să se elibereze casa, să putem intra... Deci, de la gară m-am dus cu taxiul acolo... (*Și cum arăta Drăghici?*) Brunet, gras... a zis: *Te duci acasă și-n patruzeci și opt de ore veți intra în casă.* Si-așa o fost... Dar numai în jumătate, că era poarta la mijloc și o parte erau birouri și o parte ne-or dat. Dar, ce să spun, cum era?... or ținut în camere grâul și șoarecii... pereții... tot am ras și am zugrăvit ca să putem intra. (*Și mobila mai era acolo?*) Nu, aia când ne-am dus noi, tot au cărat... Noi am luat un dormitor și o bucătărie, așa, un dulap de bucătărie, o masă și două-trei scaune, așa cum am putut. *Și câte camere avea casa asta?*) Unsprezece. *Și-acum cine locuiește acolo?*) Un fost șef de gară. (*Ați vândut-o?*) Da, că dacă n-o vindeam... ne pare rău că am vândut-o, dar nu se mai putea, se deteriora și... copiii or crescut, cumnata s-o îmbolnăvit, cumnatul singur lucra și tot i-am zis: *Vino la Timișoara și te angajezi...* și m-a ascultat și-a venit la Timișoara... Am vândut, am împărți banii, adică lui i-a rămas mai mult, mie mi-o dat mai puțin, eu eram deja aranjată, măritată, casă am avut, mobilă am avut...

(*Și cum v-ați descurcat la început în Bărăgan?*) Pai, mâncare am luat - șuncă așa cum au bănățenii, făină, de toate am luat cu noi... și, pe urmă cât o fost fratele acasă, un an ne-o tot trimis pachete și mătușile - una din ele a și fost la noi și ne-a tot trimis... (*Sora tatălui locuia tot în Saravale?*) E măritată la Sânpetru. (*Și-așa viața, cum era acolo?*) Păi... tristă! Ce pot să spun, ne-am descurcat... Noi am fost harnici și oriunde ne-o pus, am lucrat și am corespuns așa... și ce le-o plăcut la ăștia - împrejurimea - că ei așa or știut că noi suntem oameni periculoși, și să se ferească de noi și chestii din astea... Și când or văzut - ăștia de la raion - veneau cu mașinile - străzile frumoase, drepte, c-așa au cosit grâul... și-atuncea era șanț, când ploua să se scurgă apa; și de la șanț până la casă aveam o bucată bună și-acolo se punea grădină. Si am pus imediat în toamna aia salcâm - salcâmul în doi-trei ani s-a făcut ca umbrelele...și înaintea casei, florile, foarte frumos o fost... Și mergeau cu mașinile încet, așa, cu ușile dechise și se uitau așa - ăștia de la raion - ce gospodari am fost; și ne-am descurcat oarecum...

Casa era din chirpici, aveam și un șpăisuc mic, și am lipit-o, adică nu eu, tata nici el n-a putut și mama era operată - și-acolo s-o operat de câteva ori - am plătit niște băieți nemți din Jimbolia și ei or făcut chirpiciul . Fântâna, când am făcut-o, doi oameni săpau - că nu era apă pe nicăieri - și mama primea căldarea cu funia și o scotea afară și pe urmă o primit așa, hernie și am dus-o la Brăila, la spital, s-o operat acolo... Și era greu și trist... (*Și când ați ajuns, erați numai din Saravale?*) Și din Sânpetru, Variaș... multe familii am fost, numai din Saravale au fost șaptezeci și două de familii, așa îmi amintesc... poate altul știe mai bine, dar eu așa îmi amintesc. Nu exista o pasăre și ferma aia nu era chiar acolo și lângă fermă era o pădurice și de-acolo tăiam lemne să ne încălzim. Și miliția se făcea că nu ne vede - că era, de fapt un furt. Mergeam eu cu vecina și nu numai eu, tot Bărăganul, că n-aveam cu ce să ne încălzim. Cu joagărul... ne puneam în genunchi și tăiam așa și cădea... se auzea... Atunci, îl tăiam, îl puneam pe umăr și-l aduceam acasă. Il tăiam în două - jumătate ei și jumătate mie. Și-atunci a doua zi dimineața ne duceam cu toporișca și tăiam crenguțele, le legam, le aduceam acasă. Noapte mergeam. Și alții, la fel. Ne întâlneam în pădure și: "Aveți grijă" și unii ne păzeau. Dar, pe urmă am observat că miliția trecea pe acolo și se făcea că nu ne vede. Nu trecea chiar pe lângă noi, puțin ne ocoleau...

Localitatea se numea Bumbăcari. Nicu Jianu e numele satului vechi. Și gara unde am sosit noi; și de la gară se merge așa de-a dreptul, nu pe șosele sau... s-a făcut de-a dreptul o cărare - aproape trei kilometri au fost de la gară. Bumbăcari... așa se numea comuna, pentru că

bumbacul se cultiva, numai bumbac. Dar când noi ne-am dus acolo, nu s-a văzut nimic, numai grâul... o tarla de grâu așa mare și frumos și cosit așa, ca niște străzi. Aici ne-o pus... și ne-o spus cum trebuie să clădim casele, cum să trăim... Și a doua zi a început așa o ploaie și noi n-aveam nimica, numai hainele și... atuncea o pus mama dulapul și-o pus acolo perini și plapume, și-acolo am dormit cu mama și cu tata; era așa... n-am încăput toți...

Și până la toamnă așa am trăit ... cu covoare... bătea un vânt acolo! Și-atuncea am pus perinile în colțuri, să nu fie așa curent și din pânză am făcut o ușă - perdea, am pus masa și două paturi, scaunele...

Și după-aiia ne-a obligat să facem și școală și cămin cultural și primărie și poliție, miliție era atunci - clădiri de chirpici - tot satul s-a dus așa la muncă voluntară. Că miliția era până atuncea în satul vechi și venea numai în control, veneau doi - trei cu puști, cu câini, în controale să vadă... să fie liniște, dar niciodată n-o fost o bătaie sau o ceartă. Așa uniți eram! Măcar că nu ne-am cunoscut, acolo eram ca frații!

În '53 erau niște troiene cât casele, n-am putut să ieșim din casă și-atuncea alții care au ieșit - cum a fost întoarsă casa față de vânt - au ieșit și or făcut așa cu lopata.... ca să putem să deschidem ușa și să ieșim afară. Foarte frig era, atunci eu eram brigadieră zootehnică și trebuia dimineața să mă duc... erau saivanele cu porci și cum eram tânără, nu simțeam frigul, acum însă am reumatism... Se purta și-atunci scurt - nu chiar ca acuma, dar cizme sub genunchi și mi se înroșeau genunchii... simțeam că e frig, dar mergeam așa, inginerul, doctorul veterinar, eu, mai câțiva.... așa, tot unul mergea înainte și făceam drum așa. Și tot de mână - ne trăgeam unul pe altul s-ajungem să vedem dacă zăpada nu i-o astupat pe porci sau ce s-a întâmplat.

A fost o vreme rea... Se făceau însă și baluri, se făcea distracție. Atuncea or venit militari la muncă, mi-amintesc că la grâu i-o adus pe ei, că noi, fiecare, după știința lui,.. nu ne-am mai dus la cules de bumbac, tot ăia vechi au cules, care-or fost acolo... Și noi ne-am dus prin servicii și ne-am descurcat alfel. Și-atuncea o adus... nu s-o terminat munca și o adus armata și or venit ofițeri. Si noi am avut niște băieți din Jimbolia și Gotlob... ce să vă spun, ce baluri s-or făcut, ce distracție o fost! Foarte frumos !... Aici în fotografie se vede casa cu paie și noi cântăm, habar n-aveam... apăi, noi tineretul, noi... În fiecare sâmbătă ne adunam la câte o fată, veneau cu ghitara, cântam, ne distram. Totul era frumos. Trist era că eram acolo, dar noi, așa ne-am împrietenit, și-așa am muncit și-așa am agonisit! Ofițerii, armata veneau să ajute la culesul bumbacului, se făceau baluri și, Doamne! Dansam,... era fain așa! Fain era, că eram tineri! Și asta-i tot! Când ești tânăr, ești frumos, ești... tot! Când ești bătrân, poți să fii tu cine-ai fi, dar nu mai ai valoare! Asta este.

Si primarul era tot bărăganist - din Oltenia, toți erau de-ai noștri: și la școală și la primărie și tot... numai la miliție era al lor... Primarul, Bălăceanu, era din Turnu-Severin parcă, nu mai știu precis.

(Erau și familii de români?) Da, bineînțeles. Si români și sârbi și nemți. Că unguri au fost cinci, șase familii în Saravale și nu erau. În Saravale eram cam jumate români, jumate sârbi și un sfert nemți. Dar noi, foarte bine ne-am înțeles sârbii, cu românii: ei veneau la noi la bal, noi mergeam la ei. Dar și când eram în Saravale, vreau să spun, era un birt - așa cum era pe timpuri și acolo era dansul pentru sârbi, pe urmă s-o unit tot satul și s-o făcut un cămin cultural și-atunci ne-am unit și sârbi și români, mergeam la dans acolo, la joc cum se spunea...

(S-a căsătorit cineva cât timp erați în Bărăgan?) Curte se făcea unul la altul și mulți, după ce-or venit acasă - că era din alt sat și pe urmă s-o căsătorit, dar nu țin minte dacă acolo chiar careva... ba, s-au și căsătorit. Au fost duși și basarabeni în Bărăgan și aveam o fată, Lizica o chema, o basarabeancă. Tatăl ei și ei or venit refugiați de la ruși și tot așa mergeau din Rusia - sat la sat, până când au ajuns aicea, la Saravale. Și-atuncea noi am avut trei lanțe

de vie și casă la vie - așa, o cameră, bucatărie și șpais - și i-am luat acolo, să muncească. Și fata aia o crescut, era mult mai tânără ca mine, o crescut și nu s-o dus la școală, că n-aveau posibilități așa și eu o învățam să scrie, să citească... și trecând anii o ieșit așa o fată frumoasă, că o fost vedetă, acolo! Toată lumea să se omoare după ea! Eu aveam optsprezece – nouăsprezece ani când ea avea șapte-opt ani. Și mi-era drag de ea. Si îi dădeam țoale de la mine și o îmbrăcam, așa. Dar nu era atât de frumoasă mică... când o crescut era lungă și frumoasă, frumoasă, Lizica! Și s-o măritat acolo. Era unul, tot un brigadier la fermă, unul Rădulescu, Titi Rădulescu. Atâta o umblat după ea și pe urmă s-or căsătorit și or rămas acolo, n-or mai venit încoace. Și tot am dorit s-o mai văd și i-am scris o dată să vină și-odată o venit... O tot promis că vine cu el, și Barăgan unde-i... și na, n-o putut. Da' ea a fost odată. Și ne-am văzut. (*După ce ați venit din Bărăgan, cam la cât timp v-ați reîntâlnit?*) Păi, zece ani poate... Părinții ei or venit mai de multe ori aicea, dar pe urmă s-or dus înapoi, că o singură fată or avut și s-or localizat acolo.

Și în casele noastre s-or mutat cei din comunele vecine, tot de acolo, din Bărăgan. C-acolo erau mulți copiii, nu ca în Banat, un copil-doi,... dar erau acolo trei, patru, cinci copii. Și sărăcie și ce... Doamne, ce naivitate!... ne întrebau: cum ați introdus nuca în coca aia sau... - acuma văd că fac și ei cozonaci, dar înainte... șuncă, ce-i aia șuncă n-or știut, că ... M-am împrietenit cu un inginer, Mihăilescu îl chema și nevastă-sa era o femeie frumoasă de pică și înaltă și cu un păr bogat, frumos, natural, buzoiancă,... din Buzău erau. Si așa m-or îndrăgit și veneau la noi și mergeam la ei și multe rețete i-am dat și mă tot întreba: cum facem aia, cum facem ailaltă. Pe-urmă așa le-o părut rău că am plecat de-acolo, că foarte bine ne-am înțeles așa.

(*Și cei din Bărăgan vă întrebau cum gătiți?*) Da, păi, îi serveam. Noi, bănașenii, când vine cineva, servești, dacă ai ceva. Și-așa am făcut și-acolo. Atunci ei s-or mirat și când or mâncat, or văzut ce bun e: Da' asta cum se face, dar cum ați introdus mac și brânză și nucă... Și, dup-aia vroiau rețeta, aia cum se face, voi cum puneți murături - ei murături pun foarte bine. Atuncea noi - la ciubere pun murături - când am venit în Timișoara am avut așa un ciuberaș mic și cu bărbatu-meu am pus de toate: și lubeniță mică și conopidă și ardei... așa cred, îmi amintesc, de la ei am învățat. La noi se puneau în borcane mari: castraveți separat, gogoșari separat, gogonele separat,... numai varză puneam în cadă. Ei puneau bune,... ei cu murăturile erau experți!

(*Si familii mai importante erau cu dumneavoastră?*) Păi, acolo nimeni nu era mai important sau mai jos sau mai sus... toți erau egali ca frații. Așa o înțelegere și dragoste între noi o fost, între toți, n-o fost răutate, n-o fost nimic, fiindcă toți am suferit, toți...

Când auzeam un avion: “Vin americanii să ne elibereze”, așa am crezut, da' americanii... le păsa lor!

Da, dar când s-or schimbat banii, ne-or dat în cap. Noi n-am avut bani când ne-am dus... și după un an jumate a venit stabilizarea; de la o mie am primit șapte lei. Și când ne-o făcut casa acolo, am vândut mașina de cusut. și, pe urmă, după ce-o venit stabilizarea - mama o avut două surori în America; și-atunci a ieșit penicilina și un șef de cadre era un om bolnăvicios, dar și un om rău, așa se uita la noi!... deși vedea că suntem oameni ca lumea, dar inima lui era întărită așa, adică împietrită de comunismul ăla, știi, dar eu m-am dus la el și îi trebuia penicilină, era înalt și slab așa și bolnăvicios... Am auzit de la veterinari acolo, de la ingineri că îi trebuie și-atuncea cu nevastă-sa am vorbit și ea mi-a spus că i-ar trebui așa ceva, dar nu se găsește decât în America. Și-atunci, eu am zis: Dacă pot, îți procur. Și-atunci am scris. Pân-am scris, pân-o venit răspunsul, până nu știi ce,... că de americani când auzeam că merge un avion: Vin americanii să ne elibereze, așa am crezut! Da' americanii... le păsa lor! ca și-acum! Ei, interesul lor - să le cumperi elicopterele, nu să te pună să intri în NATO, vai

și-amar! (*Si i-ați dat până la urmă penicilina?*) Da, pe urmă ne-o trimis mătușa și asta era chiar în perioada când s-au schimbat banii, n-am mai avut... adică de la o mie ne-o dat șapte lei. Și-atunci trăiește, dacă ai cum! Și-atunci, când ne-a trimis penicilina, o mie de lei am primit pe ea. Asta era foarte mult. Foarte mult. Și-atuncea, imediat, am mai trăit... Da, că mai vândusem viguri din astea: damasc, plapumă, cuverturi pentru dormitor, că eram domnișoară și mi-o pregătit zestre, nu? Da, acolo am mai vândut... de nevoie... Nicu Jianu era la nici trei kilometri de la satul nostru și mergeam pe jos, de-a dreptul - peste câmp s-a făcut o cărare - și mergeam la spital: erau medici asistente, personal auxiliar de toate felurile... și când aveam nevoie și când eram bolnavi, ne duceam acolo și așa ne-am împrietenit... comuna era Cioara Doicești, dar Nicu Jianu era un sătuc, iar spitalul fusese zidit de un boier, pe timpul boierimii... dar nu cred că era numele lui, Nicu Jianu trebuie să fi fost ceva comunist, că pe urmă s-or schimbat toate, cum era Brașov - orașul Stalin și multe alte orașe...

Și când au început să vină la noi, să se deschidă... prima dată noi am făcut colibi, corturi: patru stâlpi și covoare puse jur-împrejur, în găurile de la colțuri am pus perinuțele alea să nu bată vântul. Și-atuncea la ușă puneam așa o perdeluță... și deschideam perdeluța și intram. Am stat vreo trei-patru luni așa. Pe urmă o venit toamna și ne-o obligat... între timp s-o făcut și chirpici, o început să zidească casele, pentru că venea iarna și nu puteam să stăm, că acolo-i... Bărăganul când bate vântul! Doamne! Pe-urmă, când am venit înapoi și ne-or văzutăștia, sătenii, cât am fost de negri, așa... Noi altfel ne-am dus și altfel am venit. Bătuți de vânt și bronzăți...

(*Câți ani aveți când ați plecat în Bărăgan?*) Douăzeci trecuți și până la douăzeci și cinci, douăzeci și șase aproape, am stat...

(*Și credeți că vă mai întoarceți?*) Păi, pe de o parte ne-o fost frică că cine știe dacă ne mai întorcem vreodată și cine știe ce ordin vine și ne împușcă pe toți. Și, când eram în vagon, toți ne-am gândit că ne duce la graniță și-acolo ne-mpușcă... stresuri, frică. Dar, pe urmă, ne-am acomodat. Omul e ca piatra. Ne-am acomodat. Și pe urmă, ne-am văzut toți noi de noi acolo, toți sufeream aceeași soartă, ne-am obișnuit.

Și, pe urmă trăgeam speranță că vin americanii să... când s-o împăcat Ceaușescu¹ cu Tito, atuncea ne-o dat drumul. Dar noi nu eram politici, deși erau câțiva și politici acolo care au fost voluntari la Tito în timpul războiului, în '41. Câțiva sârbi din mai multe sate s-au dus voluntari la război, acuma primesc lunar dolari.

Și-ascultam la radio "Europa liberă"...

Să știe tineretul ce-o fost, că era vai și-amar, ce plânsete și ce urlate și la Rusalii chiar era... Armata în sat, vagoanele... lumea se întreba: începe războiul! Chiar în prima zi de Rusalii și ne-o ridicat. Or venit și-or bătut la poartă: Gazdă, ne dai cheia de la avere și în două ore să pleci la vagon! vă puteți da seama, în două ore? ce puteai să iei? din casa plină... am luat repede un sac de făină, niște șunci uscate și slănină și untură și compot și ce-o fost prin spaț acolo. Am pus totul în căruța cu cai și... la vagon. Și-atunci, fratele o venit înapoi cu căruța și cu caii; am pus în vagon un dormitor așa mai ușor. Când am plecat, fiecare familie avea câte un vagon de marfă repartizat. Și unii or dus și câte-un cal și câte-o vacă.

(*Și când ați aflat că trebuie să vă întoarceți?*) Primarul era din Turnu-Severin, tot deportat ca și noi și o primit ordin de la raion, o venit cu mașina de-acolo și ne-o spus: Sunteți liberi și vi se ridică domiciliul obligatoriu și când sunteți dispuși, puteți pleca de unde ați venit. (*Și ați plecat imediat?*) Nu imediat, câteva zile au mai trecut... Părinții au plecat după-aia, eu înaintea lor... ne-am mai dus la Brăila, la Galați, ne-am mai cumpărat câte ceva. Din familia noastră, niciunul nu a rămas în Bărăgan. Că acasă, indiferent cum era, tot începeai să văruți...

---

¹ În realitate e vorba de Gheorghiu Dej.

Doamne, viața asta e!... Doamne și ce repede trece viața asta! Uite șaptezeci de ani, dar eu nu știu... până când eram un copil, atunci am trăit la părinți, nu bine, foarte bine. Aveam de toate, fără griji, fără... nici nu era ura asta... se trăia frumos în sat.

Toți am venit în Saravale și în Saravale am vrut să mă angajez. Si... cine să mă angajeze, ăștia care m-au trimis acolo? De unde?

La colectiv să te duci cu ăl mai prăpădit, prăpădit, că numai prăpădiții ăștia or luat puterea, că pe noi de-aia ne-o și dus, că altfel nu se putea face colectivizarea; dacă eram, noi, chiaburii, care eram înstăriți, noi nu ne lăsam să ne ia pământurile și toate... Dar până la urmă, nu te poți opune țării, vântului și armatei, nu?

Când am văzut că nu am ce să fac, am venit în Timișoara, am avut un văr aicea, poet sârb, Ciocov Vladimir, a murit la șizeci și șase de ani, sunt vreo cinci-șase ani de-atunci; era redactor la sârbi acolo... Am venit la el, în scurt timp am reușit să mă angajez și, după ce m-am angajat, după trei luni cunosc pe soțul și ne căsătorim. El era din Dolj, el era... O venit la frate-său - ca oltenii: unul pleacă și-atunci tot îl cară pe ălalt; cum crește, îl dă la școală și... prima dată s-o dus la Sibiu, că el o fost cel mai mic - erau cinci frați și cel mai mare era la Sibiu și era administrator la cantină în armată și-atuncea putea să aducă câte-un frate, c-avea ce să-i deie să mănânce, la popotă. Na, și-atuncea l-o dat și la școală, la liceu și, pe urmă, un alt frate o fost profesor la Caransebeș - director de școală mulți ani - și cumnata mea era învățătoare și, după ce s-or pensionat, au plecat la București, că ea avea părinți acolo. Na, și ălalt, al treilea, o venit - o fost sanitar, asistent sanitar. Si ăla l-o luat pe bărbatu-meu aicea: o venit în vizită și ăsta imediat și-a găsit aicea servicii și o rămas aici... și-atuncea ne-am căsătorit...

Pe soțul meu, când ne-am căsătorit, l-o chemat la Partid, că el era membru de partid, atuncea toți erau, dar, nu știu, nu i-o plăcut lui, o fost membru de partid, dar o fost retras. Dar l-a chemat la Partid și l-a întrebat de ce s-o însurat cu mine: Dumneata știi cu cine te-ai... cea mai mare chiaburoaică din sat ai luat. Si o zis că: Pardon... dar ei: știi că au avut bancă, că or avut așa, pădure, pământ... Si el o zis: Pe mine nu asta m-o interesat. Eu m-am îndrăgostit de ea, noi ne-am iubit și ne-am luat. Vă rog să nu puneți probleme din astea. Si l-a mai frecat așa o vreme și... ce era să facă? deja eram căsătoriți... (*dar, într-adevăr ați avut bancă sau numai așa ziceau ei?*) Noi eram Ciocov ca fată, Ciocov Boga era tatăl meu și o fost banca "Ciocov și consorții", câțiva mai bogătași așa or depus acțiuni la bancă și s-o deschis. Si-atuncea fiecare venea și cerea împrumut - ca orice bancă.

Soțul meu lucra la cinematograf și pe mine m-a chemat directorul că de ce n-am scris... că erau răi oamenii, cineva din sat, când or auzit că m-am angajat la cinematografie, parcă eram prefect sau!... eram acolo o funcționară, o nimica toată, nu? să nu bagi în seamă așa ceva... Atunci directorul o spus: De ce n-ai fost sinceră și n-ai scris în Autobiografie că ați avut bancă, că de asta s-o legat mai mult... Păi, dar știu eu ce, eu ca și copil, nici nu mai știu ce-o fost acolo și ce n-o mai fost!... Ei, nu știi, nu știi... directorul, parcă-l și văd... (*Acolo v-ați cunoscut cu soțul?*) Nu, el a lucrat la "Gheorghe Doja" - asta era în Fabric și, pe urmă, la "1 iunie" și era șeful serviciului comercial și o dată ne-am dus la meci și ne-am întâlnit cu Boceanu, ăsta, directorul - ei erau prieteni la cataramă și de mult nu s-or văzut și... Bă, vâlcene, nu știu ce... zice: Hai la mine la cinematografie! Dar eu zic: Numai dacă vin și eu! că eu, atuncea am lucrat la Guban, la o bijuterie și mi-o fost greu acolo că era o atmosferă, ungrimea și toate... trebuia să faci norma. Si tot ce era bun le dădea lor, la unguroaice și nouă ne azvârlea așa, ciurucuri și n-am putut niciodată să fac norma și-atuncea ele, așa, ne sfidau, că noi nu putem să facem, nu era o atmosferă plăcută.

Eu nu știu, da', aicea în Banat noi nu ne-am urât, nu nimic, dar aicea erau vreo trei, patru din astea încuiate, așa, unguroaice și nu vorbeau românește, numai ungurește; și eu eram sârboaică, dar nici nu știau că sunt sârboaică, că numele era Vâlcenu și măritată cu român și-atuncea așa. Patru ani... m-am săturat acolo.

Si-atuncea el o zis: Da, dar pentru tine n-am post acuma. Dar o să-l creez până-n toamnă - asta o fost așa, spre vară - și-atuncea m-o angajat, la întreprindere, unde-s birourile.

Saravale era foarte frumoasă și foarte bogată și romantică

(Deci în Saravale erau și români și sârbi?) Da, și români și sârbi și nemți. Si-atuncea erau grădini, curgea Begheiul... și erau păduri, frumos. Si Saravale așa romantic o fost pe vremuri - acum e prăpădit, că toți, ăștia, oamenii de bază, toți l-or părăsit și or venit la orașe și li s-a luat tot. Numai ăștia prăpădiți - după ce noi am plecat, trei zile nu s-o stabilit nimica: fiecare o furat ce-o vrut, or cărat din case și din câmp... că era un an de bogăție, așa un grâu! cartofii, porumbul, n-or fost de când lumea, ca în anul ăla! Ceva!... Poate și asta a fost un semn de la Dumnezeu, nu știu! Si s-or îmbogățit, or făcut case, or cărat, că mulți aveau cărămizi în curte, să mai prelungească, să mai facă... și grinzi pentru case... Si tot or furat și or făcut ei.

Saravale era foarte frumoasă și foarte bogată și romantică... Gara era la o mie de metri, sau poate mai puțin, de sat; erau grădini și, așa, o alee de piatră. Te duceai la gară. Și-atunci de la gară intrai, prima dată... lângă alee, erau sârbi. Și era șoseaua principală, de la Periam, Sânnicolau, Sânpetru, Saravale; trecea prin Saravale, prin margine. Și cum veneai de la gară, intrai în sat, vedeai Biserica sârbească chiar în mijloc și de-acolo se îndepărtau străzile și erau alei de piatră, cu grădini, cu pomi, așa, văruiți și apoi, parte românească. Acolo iară erau biserică, școli, ca și la noi. Pe urmă, în stânga, erau nemți, casele noastre erau lipite de cele ale nemților. Unde-am stat noi, era strada cea mai frumoasă: era Biserica sârbească, atuncea două-trei case sârbești, una nemțească și încă una, atuncea eram noi, sârbi, iar o casă nemțească și-apoi erau nemții - dar un sfert din numărul sârbilor și al românilor erau. Sârbii și românii erau cam jumate - jumate, un sfert erau nemți și, plus țigani - asta în fiecare sat este și vreo cinci-șase case de unguri.

(Și de ce spuneai că era romantic?) Că era aranjamentul frumos, grădinile - puțin vale, puțin pomi - verdeață, poduri zidite de cărămidă și podul unde treceau căruțele și alei și iar un podeț, tot așa, de piatră, pe unde trecea lumea pe jos și cu bicicletele... Și, nu știu, de-atunci eu n-am mai văzut așa un sat, la noi nu era noroi! Numai de când o venit colectivul ăsta, tractoarele, toate drumurile... La noi, strada era mai sus, ca un deal... Si, în fiecare toamnă, gospodarii se duceau la islaz și scoteau nisip cu pietriș. Și-l puneau pe jos. Și-atunci pe șanț era verdeață și pomii văruiți în alb și trotuarul lângă casă. Nu se poate ceva mai frumos, cum erau satele frumoase și bogate! Vizavi de noi era grădinița, școala nemțească, era doctorul - un evreu era doctor particular, particular, dar avea trei sate și se ducea la Igrîș, la Sânpetru, la cine-l chema. Doctorul Baracs o plecat pe urmă în Palestina, avea o fată, pe Ani, eram prieteni buni, venea la noi: *(inspiră de câteva ori)* „Vaai, zice, ce papricaș bun!” și deschidea și lua rânza totdeauna; i-o plăcut când se dinstuia acolo sau: „Vaai, zice, Cata, ce papricaș faci tu, buun!” Atunci de vițel, mai mult de vițel am mâncat.

Doamne, erau patru-cinci măcelării numai în partea sârbească și fiecare te chema: „Hai să vezi ce specialitate!”... și în partea românească erau două. Dar, nu știu, acuma trebuie să spun și asta: sârbii erau superiori, mai eleganți, mai curați, mai... Și-atuncea, românii tot veneau și tot ne copiau în toate. Si măcelăriile la noi erau - pe timpul ăla - pavoazate cu faianță; era zid cu vopsea gletuită și, pe jos, ciment, cu scurgere. La români au făcut așa, improvizat și o pus masa aia și spărgeau acolo și... na! Da, aicea la noi erau câteva măcelării foarte faine. *(Dar lumea cumpăra? Că doar fiecare avea în curte păsări și animale?)* Păi, avea, dar noi tăiam de Crăciun, nu chiar de Crăciun, toamna tăiam cinci-șase porci. Dar ăștia erau băgați în cadă, sărați și nu știu ce. Dar peste an luam așa două-trei kilograme de carne de

vițel - era plină curtea de oameni, de muncitori, de tot... și trebuia să se mănânce acolo, nu? i din șuncă și astea, sărate făceau fasole și șunca și slănină se duceau în trăistele albe țesute - acolo se puneau pentru câmp, că trebuia mâncare. Și se tăiau și păsări... Tin minte că la măcelărie erau și jumeri, salamuri, tobe. Și știu - cuscră era cu noi - era un tânăr venit de la școala de măcelari cu bone-ta albă, cu tot - așa-echipat și tăia fin așa, ca în oraș.

Foarte fain o fost! Doamne, viața asta... n-o s-o ducem niciodată cum o fost! (*oftează*)

(*Pădurea mai există sau au tăiat-o comuniștii?*) Nu numai c-or tăiat-o... eu, când am venit înapoi nici nu mai puteam să mă gândesc la așa ceva, dar de la revoluție înapoi cum am auzit de păduri... când m-am dus în Saravale pentru pământ, m-am interesat: Oo, zice, e tăiată. Zic: Dar, bine, acolo sunt niște butuci! Și butucii i-or scos! Butucii i-or scos... când noi am plecat, or distrus, s-o dus cu căruțele, or tăiat până jos salcâmul, l-au pus în căruță: zece-cincisprezece, câți or încăput. Și tot satul așa... și, după ce n-or mai fost salcâmi, sărăcimea, care n-or mai vrut alte lemne, s-or dus și-or scos și butucii, i-or spart - pentru lemne. Erau zece lanțe de pădure. Și era îngrădit cu sârmă, era pus de vreo trei ani și la mijloc era un loc gol, vroia tata să facă nu o vilă, o cabană acolo, când ne ducem să avem unde sta. Și, iacă, nu s-or mai împlinit visurile...

(*Cine erau comuniștii, din sat sau veniți din altă parte?*) Păi, mai târziu or venit și moldovenii; la început erau români și sârbi care or fost cei mai prăpădiți, nici de slugi n-or fost buni, că erau bețivani - ăștia or fost la putere. Și ăsta să te conducă, când el nu știe casa sa! Prima dată trebuie să fii gospodar la tine acasă. Să arăți că tu ești gospodar... Si-atuncea ei, ce să... De-aia s-o și prăpădit lumea.

În Saravale au rămas numai bătrânii și țiganii s-or lărgit... eu nu mă duc, numai a doua zi de Paști, când mergem la cimitir, la părinți. Și-acolo dau cincizeci de mii la un țigan care sapă și are grijă de... (*oftează*) Nepotul meu are pe unchiu-său care mai trăiește, stă lângă noi, aproape, și-acolo tragem cu mașina, stăm o jumătate de oră de vorbă și mergem la cimitir împreună.